

**ԱՐՄԵՆՈՒՀԻ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆԻ ՄԱՆԿԱՊԱՏԱՆԵԿԱՆ
ԽՐԲԵՐԳԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՎԱՍՏԱԿԸ***

(ուսումնասիրությունը կատարուած է Գալուստ Գիւլպէնկեան
հիմնարկութեան դրամաշնորհով)

Հոդուածը ներկայացնում ու վերլուծում է հայ մանկապատանեկան խմբերգային երաժշտության մէջ երաժշտահան Արմենուհի Կարապետեանի ստեղծագործական վաստակը:

Արմենուհի Կարապետեան անցնող երեսուն տարիների ընթացքին ստեղծագործել է աւելի քան քառասուն մանկապատանեկան խմբերգեր, որոնց մեծամասնությունը, նվիրված լինելով Շուշիի «Վարանդա» երգչախմբին, կատարվել է Արցախում:

Հոդվածագիրը խմբերգերը բաժանել է հինգ տեսակների: 1. կատակային աշխույժ խմբերգեր, 2. հանդարտ ու քնարաշունչ խմբերգեր, 3. հայրենասիրական խմբերգեր, 4. Խմբերգաշարեր, 5. հոգեւոր խմբերգեր:

Յուրաքանչյուր տեսակից մի քանի առավել կարեւոր խմբերգերի վերլուծումով հոդվածագիր հեղինակը ընդգծել է բոլոր այն նորարարությունները, որ Արմենուհի Կարապետեան բերել է մանկապատանեկան խմբերգային երաժշտութեան բնագավառի մէջ:

Արմենուհի Կարապետեան ժամանակակից հայ երաժշտահան է, որ ապրում է Երեւանում:

Բանալի բառեր՝ Մանկապատանեկան խմբերգային, կատակային խմբերգեր, հոգեւոր խմբերգեր, հայրենասիրական խմբերգեր, քնարաշունչ խմբերգեր, խմբերգային շարեր, Շուշի, Վարանդա:

Իր մանկապատանեկան երգչախմբային ստեղծագործություններուն մէջ, նաեւ որպէս նորարար շունչի տէր երաժշտահանի, ամենէն ցայտուն ներկայացուցիչներէն մէկն է Արմենուհի Կարապետեան, որ իր ստեղծած որակական յատկանիշներուն զուգահեռ, նաեւ քանակական առումով ամենէն բեղմնաւորը կարելի է համարել:

Մանկապատանեկան խմբերգային 42 ստեղծագործութիւններ եւ բազմալեզու (արաբերէն, ֆրանսերէն) չորս շարային երկարաշունչ ու ինքնատիպ մշակումներ, իր շնորհիւ հայ երաժշտարուեստի կեանք մտած են՝ ձեռք բերելով տարածուն ներկայութիւն: Ի շարս իր բազմաձիւր ու այլաբնոյթ յօրինումներուն, ցարդ կատարած իր ներդրմին շնորհիւ, իր անուան շուրջ անոնք հիւսած են արդար հոչակ մը:

* Ուսումնասիրությունը կատարուած է Գալուստ Գիւլպէնկեան հիմնադրամի հովանավորութեամբ:

11 տարեկանին ստեղծագործելով «Ոսկեմագիկ» մանկական օփերան, իսկ 12 տարեկանին՝ «Հինգ երգ Կոմիտասի խօսքերով»-ը, շատ կանուխ հասակին կարողացած է մտնել մանկապատանեկան ներաշխարհին ներս, յատուկ նուիրում ու շնորհ ցուցաբերելով երաժշտական այդ սեռին նկատմամբ: Այս յատկութեան կը նպաստէ իր ուսուցչին՝ Ղազարոս Սարեանի անուան երաժշտական դպրոցին մէջ իր ուսումնառութիւնը (այժմ ան մաս կը կազմէ նոյն դպրոցի ուսուցչական կազմին): Մեզի տուած իր հարցազրոյցին մէջ Արմենուհի Կարապետեան կը յիշէ, որ իր առաջին մանկապատանեկան խմբերգը եղած է Լիբանանի Այնճար հայաւանի Համագգայինի «Կաքաւիկ» մանկապատանեկան երգչախումբին համար ստեղծագործած «Կաքաւիկ-ներու երգը»-ը, որ իր բնոյթով, հայրենակարօտ մանուկ հոգիներու աղերս է՝ հեռաւոր ավերէ առ հայրենիք եւ առ հայրենի երգ ու բան: Նոյն հարցազրոյցին մէջ կը նշէ. «Իմ մանկութեան լսած մանկապատանեկան խմբերգերը եղել են Շահինսկու խմբերգերն ու մի քանի մուլտերու երգերը, որովհետեւ այն ժամանակ մեծ տարածում ու տարողութիւն չունէին հայկական մանկապատանեկան խմբերգերը, թէւ Հայաստանում գործում էին բազմաթիւ մանկապատանեկան երգչախմբեր: Նոր սերունդը նոր խմբերեքով օժտելու հրամայականը գլխաւոր խթան են եղել ինձ համար՝ յատկապէս ստեղծագործելու այդ ժանրում: Զուգահեռաբար Շուշիի «Վարանդա» եւ Լիբանանի «Կարկաչ» երգչախմբերի տարեկան համերգների համար ստեղծագործուած խմբերգերը կազմում են գերակշիռ մաս: Շատ կարելոր է, որ նմակդ հասցէատէր ունենայ: Այս իմաստով զոյգ երգչախմբերի տարեկան համերգները կարելոր խթան հանդիսացան իմ խմբերգերի ծննդեան: Ինձ համար անկիւնադարձային էր բանաստեղծ, մանկագիր Յուրի Սահակեանի հետ իմ համագործակցութիւնը: Իմ խմբերգերի գերակշիռ մասը նրա խօսքերով են գրուել»:

Արմենուհի Կարապետեանի կատարած նորարարութիւններէն մէկն է կոտրել ցարդ ամրացած ու կաղապարուած՝ քառեակ - կրկներգ, այլապէս դասական կարծրատիպը եւ ստեղծագործաբար համոզիչ փոփոխութիւններ կատարել բանաստեղծական խօսքին մէջ: Բնականաբար, իբրեւ երաժշտահանի, իրեն համար առաջնահերթութիւնը երաժշտութիւնն է եւ ոչ թէ անպայմանօրէն խմբերգին բառային կառոյցը: Ան խմբերգի բառին, ոգիին ու նշանակութեան կառչած կը մնայ եւ ոչ թէ անոր կառոյցին: Այլ խօսքով, բանաստեղծութեան իմաստին հետամուտ, ան կ'ընթանայ նոր արտայայտչականութիւններ որոնելու ու գտնելու ճանապարհով: Իր քնարաշունչ ու հայեցի մեղեդիներով թաթաւուն մանկապատանեկան խմբերգերուն կողքին, քիչ չեն թիւր անոնց, որոնց մեղեդիները կրնան հեշտօրէն չլիշուիլ ունկնդիրին կողմէն, սակայն կատարողին թէ ունկնդրին մէջ անպայման կը դրոշմեն կենսաշող ապրում մը, որ իր մէջ կը պարունակէ մանուկին թէ պատանիին ինքնատիպութեան բացայայտման միտող քրքիջ մը, չարաճճիութիւն մը, հետաքրքրական վիճակ ստեղծող լարուածութիւն մը: Իր խմբերգերէն շատեր, ըլլան անոնք հիմնուած չափածոյ թէ արձակունակ բանաստեղծութեան վրայ, իրենց մէջ կը կրեն ենթաթէքստ մը եւ կը ձգտին անոր լիակատար բացայայտման, միաժամանակ կրելով ազգային պատկանելիութեան կնիքը: «Շատ զգոյշ եմ մանուկների համար գրելուց եւ ազատ՝ մեծահասակների պարագային: Թէեւ իմ գրածից իջնում եմ երեխայական տարիքին աւելի մօտ լինելու համար մանկական աշխարհին, սակայն իմ խմբերգերում աշխատում եմ

ազատուել մանկունակության ախտից: Պարզ, հասարակ ու հեշտօրեն մատչելի լինելուն դեմ եմ, որ հնարաւոր լինի պահել-պահպանել որակական յատկանիշներն ու չափանիշները նաեւ մանկապատանեկան խմբերգերում», կ'եզրակացնէ ան՝ մեզի տուած իր հարցազրոյցին մէջ:

Հայաստանի ձայնասփիւռի եւ հեռատեսիլի «Արեւիկ» համոյթին նուիրուած «Արեւ քեռին» երգը առաջին կատարուած ստեղծագործութիւնն ըլլալով, հետագային ունեցած է իր խմբերգային տարբերակը: Այնուհետեւ երեք տասնամեակի վրայ երկարող իր վաստակը կարելի է դասաւորել հետեւեալ հինգ խմբաւորումներուն: Իւրաքանչիւր խմբաւորումէ ընտրովի կ'անդրանդառնանք առաւել նորարար ու ցայտուն խմբերգերու, ընդգծելու համար յեղինակին մանկապատանեկան ներաշխարհին մերձենալու, զայն խմբերգային արուեստի միջոցով ազնուացնելու ու անոր գեղարուեստական ճաշակը յղկելու՝ իր ոճին, ճիգին, մօտեցումին ու նորարարութեան: ա.- Կատակային ու աշխոյժ խմբերգեր

(«Տերեն ասաց տերեւին», «Պուտ-պուտիկ», «Կարկաչ», «Հաֆ թէ հաւ», «Կեցցէ՛ք յանգ ու կառապան», «Մեր խեղճ իշուկը», «Քիթունիկ», «Արեւ-արեւ. արեւիկ» «Գետը անգէտ թէ լիներ», «Անվերջանալի երգ», «Ծիտն ու զատիկը», «Դան-դան», «Ածան հալիկ», «Փոր ու գլուխ», «Փոքրիկ թզուկն ու իր թզուկ շունը», «Բմ կատուն», «Արտուտիկ», «Դեհ, պտեր», «Դան-դան», «Նապաստակի երազը»)

Այս խմբերգերը առիծի բաժինը կը կազմեն զուարթ ու կենսախինդ, բեմադրական հնարանքներու առիթ տուող՝ հայ մանկապատանեկան խմբերգային երգացանկերուն մէջ: Անոնք, Ստեփան Բաբայորոսեանի, Ռոպերթ Պետրոսեանի եւ Ստեփան Շաքարեանի խմբերգերուն հետ, կուզան նոր շրջանի մը սկիզբը ազդարարել:

«Տերեն ասաց տերեւին» խմբերգը ինքն իր մէջ բազմամաս ստեղծագործութիւն է, ուր տարբեր մեղեդային շերտեր իրարու կը յաջորդեն, կը «Հալածեն» ու երբեմն ալ կը խաչաձեւեն: Հիմնական նիւթը Յուրի Սահակեանի համանուն բանաստեղծութիւնն է թէւ, որ միտք բանի կը հաղորդէ խմբերգին, սակայն, մեծ վարպետութեամբ ընտրուած ու օգտագործուած զուգակցուող ժողովրդային խօսք-մօթիւնները համապատասխան կոլորիտային մթնոլորտով կը համեմեն խմբերգը:

Երգչախումբի առաջին մուտքը արձագանգի տպաւորութիւն կ'ըստեղծէ, որուն ազուցուած երկրորդ թեմային յաւելումը արդէն աքուստիկ տպաւորութիւն կ'առաջացնէ: Յետոյ նոյն մեղեդին նուագակցութիւն կը դառնայ: Արդէն ոճական առանձնայատկութիւն դարձած հնարքով իրար կը խառնուին երկու գլխաւոր թեմաներ («Հոպել» եւ «Արեւի շողն դիպել է»): Մենակատարի մեղեդին նոյն գլխաւոր թեման է, այս անգամ քառաշար մը (*կվարտա*) վերել բարձրացուած: Կատակային այն տպաւորութիւնը կը ստեղծուի, որ կարծես երգչախումբէն մէկը տոնայնութենէն դուրս եկած է ու մեծ ոգեւորութեամբ ինքնամոռաց կ'երգէ ու յանկարծ անդրադառնալով իր «Մխալին»՝ կը սրբագրէ: Ընթացքին ասերգային (Recitative) բաժիններ սահանքներով (clisando) լարուած հետաքրքրութիւն կը ստեղծեն: Այս բոլորը տրամադրութիւն ու մթնոլորտ կը ստեղծեն բուն թեմային հասնելու համար: Իրարմէ անչատ, բայց իրարու հետ ամբողջութիւն կազմով, մանր մօթիւններուն վրայ կը կառուցուի ամբողջ ստեղծագործութիւնը, ուր յեղինակին ստեղծագործական ոճին համահունչ, կը կիրառուի ամբողջական կամմա (Scale: mi, fa#, Sol#, la #) ինչպէս նաեւ թարմացնող

տոնայնական փոփոխություն: Աւարտին գուարթ «խառնաշփոթ» կը տիրէ, երբ խմբերգի բոլոր տարրերը՝ ասերգը, սահերգը, կարճ մեղեդիները, ժողովրդական բառ-բացականչությունները եւ այլն, կը միանան իրար: Ցանկութեան պարագային հնարաւորություն կ'ընձեռնուի բեմադրական հպումներու՝ առաւել ցայտուն ու հետաքրքրական դարձնելու խմբերգին մէջ առկայ երկիմաստությունը: Աւարտին, բառերուն համահունչ, կրկին կը հանդիպինք տոնայնական դէպի վերեւ թռիչքի, համապատասխան քայլերգայնությունն յուշող ու թելադրող հիւսուածքին հետ: Խմբերգը յաղթանակած տերեւներու «քայլերք»-ով կ'աւարտի: Բառերու մէջ թագնուած գուարթախոհությունն ու այլաբանությունը պարզորոշ է այս խմբերգին մէջ, սակայն շեշտադրումը կատակային իմաստէն աւելի երաժշտական յարթակին վրայ կը դրուի:

«Պուտ-պուտիկ». Յեղինակին առաջին մանկապատանեկան խմբերգերէն է այս մէկը՝ Աթաբէկ Խնկոեանի երկարաշունչ բանաստեղծութենէ մը հատուածաբար առնուած խօսքերով: Հոս եւս Արմենուի Կարապետեան ազատօրէն վերաբերած է խմբերգի բառային կառոյցին, անդրադառնալով անոր շուտասելուկային բնոյթին՝ առաւել ցայտուն դարձնելով զայն:

Այս խմբերգն ալ դուրս կ'ուզայ կրկներգ- քառեակ կաղապարէն եւ ունի խաղերգային բնոյթ, այնքան բնորոշ հայ ժողովրդական երաժշտութեան, ուր մեծալար-փոքրալար (Major-minor) համադրումը եւս առկայ է:

Նախանուագը, որ հետագային պիտի դառնայ գլխաւոր թեմաներէն մէկը, կ'ազդարարէ երկու այլ թեմաներու մուտքը, որոնք շուտով պիտի միասին երգուին ստեղծելով հետաքրքրական միասնություն մը, որ իր սրընթաց հեւքին մէջ պիտի վերածուի հետզհետէ աստիճանաբար զարգացող արտասանութեան: Ահա այստեղ է, որ նախանուագը բառեր կը զգենու եւ կ'երգուի իբրեւ առանձին թեմա, այս անգամ ազդարարելով չորրորդ թեմայի մուտքը: Վերստին կը յայտնուին առաջին ու երկրորդ թեմաները, որոնք կը պատրաստեն այս անգամ հինգերորդ թեմայի մուտքը: Յաջորդող վեցերորդ թեման երգին գլխաւոր շուտասելուկն է, որ հետզհետէ վերածուելով նախորդող թեմաներուն կը հասնի իր մեկնակէտին՝ «Ո՛վ գիտի»:

Միջին կապող հատուածը, անընդհատ արդէն առանձին լսուած թեմաներուն խառնիխուռն կերպով կրկին յայտնուիլը, արտասանութեան բնութագրական ներմուծումը եւ թարմացնող տոնայնական փոփոխությունը խմբերգի կառուցման հիմքը կը կազմեն:

«Քիթունիկ». Դարձեալ Յուրի Սահակեանի մանկական բառախաղային բանաստեղծութեան վրայ հիմնուած այս խմբերգը ըստ էութեան զաւեշտային է, ուր կատակը հիմնուած ու համեմուած է «Գիտունիկ» եւ «Քիթունիկ» բառերուն վրայ: Դաշնամուրային փոքրիկ եւ տրամադրող նախերգանքէն ետք մուտք կը գործէ հիմնական աշխոյժ թեման, որու պատմողական միաձայն բնոյթը յանկարծ կը բազմաձայնուի, ստեղծելով լարուած ու անակնկալ մը նախապատրաստող վիճակի: Շուտասելուկը առկայ է նաեւ այս երգին մէջ: «Գիտունիկ» ու «Քիթունիկ» բառերն են հիմքը կատակին, որ զիրար հրմշտկելով՝ հոս եւս տեղի կուտան շուտասելուկ-ասերգին, որու աւարտին, կրկին երգուելով եւ դաշնամուրային դէպի երկրորդ քառեակ առաջնորդող տոնայնական փոփոխութեամբ (modulation) կը շարունակուի, այս անգամ մէկ հատած (bar) ուշացումով նոյն մեղեդիին՝ զիրար հալածելու

արձագանգային ազդեցությամբ, զուարթ աւարտի կը հասցուի խմբերգը, բառախաղային մասերուն մէջ բեմադրական հնարքներու օգտագործմամբ խաղերգային կատարումի հնարաւորութիւն ընձեռելով մանուկ ու պատանի երգողներուն:

բ.- Հանդարտ ու քնարաշունչ խմբերգեր

(«Ծաղիկների ծնունդը», «Օրորոցային», «Ամպիկ», «Իմ երգը», «Բարի օր», «Կարապը», «Լոռիկ»)

Այս խմբերգները բնոյթով քնարաշունչ ու գեղակերտ մեղեդիներու շտեմարանն են կը բղխին: Անոնց մեղեդայնութիւնը ինքնատիպ է ու երբեւէ չի յիշեցներ այլ աղբիւրներէ յորդող նոյնանման մեղեդիներ: Այս մարզին մէջ ահաւասիկ հոս է, որ կ'ընդգծուի անոնց վաւերական ու ինքնատիպ արժէքը:

«Բարի օր». Պարզ ու խորունկ, յիշուող ու երգեցիկ մեղեդիով այս խմբերգը կառուցուած է Յուրի Սահակեանի համանուն բանաստեղծութեան վրայ: «Ամէն օր՝ բարի օր». այս կարծէք մեծանուն բանաստեղծին ու մանկագիրին ստորագրութիւնն ու այցեքարտն ըլլար: Խմբերգը ունի երկձայն ու եռաձայնէն քառաձայնի հասնող երկու տարբերակներ, որոնք տարբեր արհեստավարժ մակարդակներու վրայ գտնուող երգչախումբերու կատարման հնարաւորութիւն կուտան:

Թափանցիկ ու պարզ նուագակցութեան մը հետ կը հոսի առաջին քառեակին մեղեդին, որու աւարտին անմիջապէս կը միանայ երկրորդ քառեակը, ուր ուշագրաւ փոփոխութեան կ'ենթարկուի նախ՝ նուագակցութիւնը, ուր 16-ական ձայնանիշերը տիրապետող կը դառնան եւ երբ բանաստեղծական թեքստը «Բարի օր» կը մաղթէ հանդերին ու դաշտերուն, գեփիւտի քնքշութեան վիճակի մը արտայայտիչը կ'ըլլայ տուեալ բառերուն եւ մեղեդիին արձագանքային կրկնութիւնը: Աւելի ուշ, տոնայնական փոփոխութեամբ, յաջորդուող երրորդ քառեակը կը պարզէ առանձինն հետաքրքրութիւն առթող եւ հմտօրէն կիրառուած պատկեր, երբ խմբերգի մեղեդին վրայ կ'երգուի կրկներգը եւ իրար մէջ մտած երկու մեղեդիները հարց ու պատասխանի այլ գեղեցկութիւն մը կը պարզեն: Երկու մեղեդային գծերը, պոլիֆոնիկ տարրերով կը միանան իրար: Խմբերգը կ'աւարտի վերնագրի առաջին բառը՝ «Ամէն»ը անջատաբար օգտագործելով, քառաձայն, աղօթքի աւարտի նման, որպէս օրհնանք:

գ.- Հայրենասիրական ու արցախեան շարժման նուիրուած խմբերգեր

(«Արցախ», «Վերածնունդ իմ Շուշի», «Արի արանց երկիր», «Հայկի ժառանգը», «Հայ հոգին», «Անմահների կանչը»)

Այս խմբերգերը իրենց մեկնակէտն ունին արցախեան համաժողովրդային շարժումը եւ ծնունդ առած են Շուշիի «Վարանդա» երգչախումբի տարեկան համերգներուն առիթով: Յատկանշական է, որ անոնք, խմբերգերուն բանաստեղծութիւններուն իսկ թելադրանքով, գերծ են աժան ամբոխավարութեան ախտէն ու գեղարուեստական բիրեղութեամբ կ'արտացոլան: «Արի արանց երկիր»ն ու «Հայկի ժառանգը»ն ունին երգող թէ ունկնդրող պատանիներուն մէջ ազգային ինքնաճանաչողութիւնն ամրացնող խօսք ու մեղեդի: «Հայ հոգին» (խօսք՝ Մուշեղ Իշխան), ստեղծուած Համազգային Հայ Կրթական եւ Մշակութային Միութեան պատուէրով, պսակաւոր ժառանգի համավարակի պատճառով համաշխարհային տնային մեկուսացման պայմաններուն մէջ ձայնագրուելու եւ առցանց տարածուելու նպատակով: 17 երկիրներէ 26 հանրահայտ հայ երաժիշտներու կողմէ կատարուած ու տարածուած այս երգը ունի նաեւ մանկա-

պատանեկան թե՛ խառն կազմերու համար պատրաստուած երգչախմբային տարբերակներ: «Վերածնունդ իմ Շուշի»-ի տրտմաթախիծ մեղեդին (խօսք Մանուէլ Զավախք) մէկ կողմէ նոր ազատագրուած քաղաքի առաջին տարիներու աւերակ ու կենցաղային առումով դժնդակ պայմաններու ականատեսի զգացողութիւն է, միւս կողմէ ալ սակայն, մշակութային հինաւուրց մայրաքաղաքի նկատմամբ անպարագիծ սիրոյ, նուիրումի եւ հաւատարմութեան խօստում է: Իսկ «Անմահների կանչը»-ը (խօսք՝ Աշոտ Հունանեան) յիշատակի, երախտիքի ու յանուն արդարութեան ու հայրենի եզերքի պաշտպանութեան պայքարը շարունակելու խօստման երգ է:

դ.- Խմբերգաշարեր եւ շարային կառոյցով բազմալեզու մշակումներ
(*Ռուբէն Հախումերտեանի երգերով «Պիտի երգեմ քանի դեռ կամ» շարի մշակում, Շառլ Ազնաւուրի երգերու մշակումով «Fantasie sur Aznavour», «Սուրբ Ծննդեան խորհուրդը» մանկապատանեկան օրաթորիա, Ռահպանի եղբայրներու երգերու մշակումով «Արաբական երգաշար», ռազմահայրենասիրական երգերու մշակումով «Հայկական հայրենասիրական երգաշար», «Հինգ երգ Գոմիտասի խօսքերով», «Հիշում ենք և պահանջում» եռամսս խմբերգ)*

Արմենուհի Կարապետեանի մանկապատանեկան խմբերգագրութեան մէջ յատուկ տեղ կը գրաւեն այս երգաշարերը, որոնցմէ Ռուբէն Հախումերտեանի եւ Շառլ Ազնաւուրի երգաշարերուն մշակումները միաժամանակ ունին մանկապատանեկան եւ երիտասարդական խառն երգչախումբերու համար պատրաստուած տարբերակներ:

Այս եօթ շարերը դուրս կու գան առանձինն երգերու խմբերգագրումի ու պարագայաբար ու պատահականօրէն կողք կողքի շարելու պարզունակութենէն, այլեւ, անոնցմէ իւրաքանչիւրին երգերը ստեղծագործական տարբեր մօտեցումներով ագուցուած են իրարու: Շատ յաճախ երգաշարին մաս չկազմող նոյն յեղինակներու այլ երգեր, իբրեւ դաշնամուրային նուագակցութիւն, կուգան կապող օղակ հանդիսանալու երգերուն միջեւ: Երբեմն զոյգ սրինգներու հարումային նուագարաններ յաւելեալ երանգով կ'օժտեն շարերը: Երբեմն ալ ռնգային թե՛ բացականչական բաժիններ, ըստ նպատակայարմարութեան, կու գան փոխարինելու երգին բառերը, ուշագրաւ ու յաճելի դարձնելով այդ կապող օղակները եւ կամ ալ, դաշնամուրին հետ դառնալու ձայնային նուագակցութիւն՝ գլխաւոր թեմայի մը համար: Այս շարերը, իբրեւ խմբերգային ուրոյն գիծ ու նշանակութիւն, առանձինն էջ կը բանան եւ, Ռուպերթ Պետրոսեանի Սայաթ-Նովայի երգաշարով մշակուած խմբերգաշարին հետ, ցարդ կը մնան առաձինն ու անկրկնելի:

«Յիշում եմ ու պահանջում»

Հայկական ցեղասպանութեան 100-ամեակին առիթով, միաժամանակ հրեական *հոլոքոսթ*ին ալ նուիրուած այս երեք խմբերգները ունին ներքին միասնութիւն, սակայն անոնցմէ իւրաքանչիւրը առանձնաբար ալ կատարուելու յարմարութիւն ունի ինքնին:

Առաջին խմբերգը, «Տխուր հեքիաթ»-ը ունի տխուր, ողբերգական, բայց ոչ մեղամաղձոտ, այլ՝ լուսաւոր մեղեդի: *Աքապելա* է եւ հատուածական զանգերու ներմուծումը իւրայատուկ թարմութիւն կը ներմուծէ կատարման: «Ուզում եմ սրբել արցունքն իմ տատի»՝ լատտեսական կապող հատուածով մը, առաջին խմբերգը կը միանայ երկրորդին՝ «Անվերջ հարցեր»-ուն, որ քնքոյշ մեղեդի է, հայկական ժողովրդական երաժշտական ոճային երանգներով հարուստ: Իսկ երրորդ հատուածը՝

«Պատգամ»-ը ունի մարտական կոտ հնչողություն, որուն նոր թափ կը հաղորդէ ներմուծուող դաշնամուրի եւ փոքր թմբուկին նուագակցութիւնը: Բազմախառն կշռոյթով (7/8, 5/8, 8/8, 3/4), լաւատեսական, պայծառ, ամռակոտ ու յաղթութիւն աւետող այս խմբերգաշարը (խօսք՝ Կարօ Վարդանեան) «Երգող Հայաստան» հանրապետական մրցոյթին, իբրեւ յաղթող խմբերգ կատարուած է առաջին անգամ: Պաթոսով լի, յետ ցեղասպանութեան հոգեմտաւոր բարդոյթներն ու նուաստացումը փարատող, ազգային ու համամարդկային ինքնարժէքի գնահատման նպաստող, ոչ լացակումած այս խմբերգին Կատարողական բարդութիւններն յաղթահարելու համար, երաժշտահանը մտածուած կերպով հենակէտեր օգտագործած է խմբերգի՝ այլապէս բարդ թուացող հիւսուածքին մէջ, առաւել թիւով երգչախումբերու կողմէ կատարուելու հնարաւորութիւն ընձեռելով:

Ե.- Հոգեւոր խմբերգեր

Սուրբ Ծննդեան խորհուրդին առնչուած հոգեւոր բնոյթի արդի խմբերգեր հագուագիւտ են ո՛չ միայն հայ մանկապատանեկան, այլեւ խառն երգչախումբերու համար: Խորհրդային ժամանակաշրջանի հակակրօն գաղափառախօսութիւնը բնակահար երբեւէ չէ խրախուսած այս ոլորտին նուիրուած խմբերգեր: Այս իմաստով, նորարարական յաջող փորձեր են Արմենուհի Կարապետեանի, եւ իրմէ տասնեակ մը առաջ, Ստեփան Շաքարեանի հոգեւոր բնոյթի երգաշարերը:

«Խորհուրդ Սուրբ Ծննդեան» մանկապատանեկան օրաթորիա

Սուրբ Ծննդեան օրաթորիան ստեղծուած է Պէյրութի Համազգայինի «Կարկաչ» երգչախումբի պատուերով ու անոր առաջին կատարումը եղած է Լիբանանի մէջ, 2018-ին:

Օրաթորիայի ութ խմբերգերէն իւրաքանչիւրը ունի իր վերնագիրը եւ առանձին կատարման համար ալ հարմար է: Մեզի տուած իր հարցադրոյցին մէջ Արմենուհի Կարապետեան կը հաստատէ. «Մեր սերունդը մանկութիւնից հեռու է պահուել Սուրբ Ծննդեան թէ այլ հոգեւոր բնոյթի տօնական մթնոլորտից ու տօնական շեշտադրումը եղել է Ամանորի վրայ: Մանկութիւնից չենք լսել նման երգեր: Յետ խորհրդային տարիներին ծանօթացանք Christmas carols կոչուած երգերի եւ մղում եղաւ հայ իրականութեան մէջ էլ հայալեզու արդի խմբերգեր յօրինել»:

Օրաթորիայի բանաստեղծութիւնները առնուած են հայկական սուրբ ծննդեան ժողովրդային աւետիսներէ եւ աւետարանական եկեղեցւոյ հոգեւոր հանրաժանօթ երգերու հայերէն թարգմանութիւններէ: Մեկնակէտ ունենալով սակայն հանրաժանօթ երգերուն նոր ու մանկապատանեկան ներաշխարհին համապատասխան *ինտոնացիաներ* ու մեղեդիներ շնորհել:

Առաջին խմբերգը հանրաժանօթ «Փոքրիկ քաղաք Բեթլեհեմի» աւետիսն է: Հանրաժանօթ ու համաշխարհային լայն տարածում ունեցող երգին բառերը, յար եւ նման քանի մը տարածուն այլ երգի բառերու, նոր մեղեդիով օժտուած են, որոնք չեն զիջիր իրենց բնագիր եղանակներուն: Գիշերային խորհրդաւոր մեղեդային մուտքը կը զարգանայ տօնայնական փոփոխութիւններով հարուստ հենքի մը վրայ (do maj.-mi Maj.-re min.- Do maj), որու նուագակցութիւնը, երկրորդ քառեակին հետ, հետզհետէ կուժեղանայ, կը ճոխանայ: Իսկ փոքր, միջին հատուածէ մը ետք՝ («Այնպէս լռիկ ու խաղաղիկ») փառաբանական աւարտով արդէն կը կրէ եռահնչիւնային կառուցուածք:

Երկրորդ խմբերգը՝ «Օրհնեալ է Աստուած»ը կառուցուած է առաքելական

շարականներու սկզբունքներու խելամիտ օգտագործումով, ուր քայլերը քառորդներով են՝ այնքան բնորոշ հնադարեան հայ հոգեւոր երաժշտութեան: Հիմնային բնոյթի այս խմբերգին մէջ երաժշտահանը օգտագործած է ուշագրաւ հնարք մը, երգչախումբը երկու մասի բաժնելու, աքուստիք առումով ալ աւելի արձագանքային, հնչել ու հետաքրքրական դարձնելու համար անոր կատարումը: Առկայ է առաջին եւ երկրորդ շերտեր, որով կատարողները կրնան նոյնիսկ կանգնելու տեղերը փոխելով համապատասխան շեշտադրում կատարել: Աւարտին՝ մենակատարի բաժնի «Սուրբ» բառի յաւելումով (Ֆա մեծալար՝ ո՛ւ կիսվարով) խմբերգը կը հասնի Մակար Եկմալեանական պատարագի աւարտական հատուածներու ոճի աւարտի:

Յաջորդ խմբերգը՝ «Փառք քեզ, օրհնեալ հայր»-ը փառաբանութիւն է, որ ունի յստակ կառուցուածք, որուն Ա եւ Բ մասերու զարգացումը նուագակցութեան շնորհիւ է, ուր չկան մօտիւլացիաներ: Նուագակցութիւնը իւրաքանչիւր քառեակին հետ կը փոխէ իր նկարագիրը, երբ ութերորդականները նախ կը դառնան 16-երորդական եւ ապա՝ 32-րդական եւ աւարտին՝ կրկին 8-րդականներով կը վերադառնայ իր սկզբնային վիճակին: Խմբերգի երկձայնութիւնը առաւելաբար կ'ապահովուի մեղեդիին հետ տեքցիային եւ սեկստային զուգահեռ քայլով:

«Աւետիսներ» խմբերգին համար օգտագործուած են հայկական սուրբ ծննդեան աւետիսներ, որոշ մասին համար՝ նոյնիսկ մեղեդին: Ինքն իր մէջ թաւալուող ու կոմպոզիտորական արուեստի շնորհիւ զարգացող մշակումը կը սկսի երկձայն ու ապա՝ Երգի մեղեդին քվարտայով, կվինտայով եւ սեկստայով առաւել տարածուն կը դառնայ: Այս ընթացքին էապէս կը նպաստէ դաշնամուրային կշռութաւոր (Rhythmic) զարգացումը: Խմբերգին կորիզը հանրայայտ «Քեզ աւետիս, մեզ աւետիս»ն է, որուն ազուցուած սկիզբի («Թանկուր, թանկուր, մարադա») եւ աւարտի՝ զոյգ աւետիսներուն («Արդ ցնծացէ՛ք, ուրախացէ՛ք») երաժշտութիւնը յեղինակային է եւ շատ պատշաճ ու գերազանցօրէն ժողովրդային երաժշտութեան ոճի: Խմբերգը թէւ Խրթին բարբառային տեքստ ունի, սակայն պատանի կատարողներուն համար առիթ կ'ընծայէ մերձենալու հայոց լեզուի բարբառային առանձնայատկութիւններու, իբրեւ այդպիսին իսկ հետաքրքրութիւն յառաջացնելով անոնց մէջ:

«Այսօր տօն է սուրբ ծննդեան» խմբերգի բառերը ամբողջութեամբ առնուած են հայաստանեայց եկեղեցւոյ Սուրբ Ծննդեան շարականի բառերէն, որոնցմէ բխած, անմեղ ներաշխարհէ ելած նոր մեղեդին ամբողջութեամբ հայկական ինդոնացիոն հիմք ունի:

«Յայտնուեց Նա մեզ»-ը Սուրբ Ծննդեան գողտրիկ խմբերգ մըն է, որ կը հնչէ հոմօֆօն (homophone) սահանքով: Ընդհանրապէս երկձայն, տեղէ տեղ՝ եռաձայն: Դաշնամուրային ընկերակցութիւնը ունի մեղեդիին յատուկ նրբագեղութիւն:

«Ցնծայ՝ աշխարհը»-ը հանրայայտ «Ծափ գարկ աշխարհ, ցնծա՛ այսօր» արեւմտեան հանրայայտ ծննդեան աւետիսի նոր մեղեդիով հայացումն է, որ արագաթիչ սրնթաց իր հեւքին մէջ անընդմէջ չափի փոփոխութիւններ կրելով (6/8, 4/8, 3/8), ոգեւորիչ մթնոլորտ կը ստեղծէ: Ընթացքի անակնկալ յապաղումներն ու վերստին առաջացումը իր հերթին կենսական մթնոլորտ կը ստեղծէ: Լաւապէս մտածուած արտայայտութիւն է միջին դանդաղ մասի մեղեդիին համատեղ զուգակցումը կվարտա ինտերվալով, իսկ աւելի ուշ՝ երգի երկու տարբեր հատուածներու զուգահեռ

կատարումը: Զուարթ աւարտին նախօրդած «Քանզի ծնաւ Արքայն հօր» եռաձայն արագ կրկնութիւնները հանդիսաւոր մեծալարային աւարտի կը հասցնեն խմբերգը:

Օրաթորիան կ'աւարտի «Քրիստոս ծնաւ եւ յայտնեցաւ» խմբերգով, ուր, նախ վերստին կը յիշեցուի հիմնական թեմաներէն մէկը՝ «Օրհնեալ է Աստուած» (երկրորդ խմբերգը), կրկին երկու մասի բաժնուած երգչախմբային հնչողութեամբ, եւ ապա, վրայ կը հասնի «Քրիստոս ծնաւ եւ յայտնեցաւ» յաղթապանծ շարականի պոլիֆոնիկ հնարքներով շարադրանքը, որուն կուգայ աւելնալ դաշնամուրի զանգակի տպաւորութիւն գործող հիւսուածքն ու եկեղեցական տօնական զուարթ զանգեր՝ Campana (Լիբանանի «Կարկաչ» երգչախումբի կողմէ առաջին կատարման ընթացքին հնչեցին եկեղեցւոյ զանգերը, անակնկալ ու իրօրինակ ապրում ստեղծելով):

Գ.- Բազմաբնոյթ այլ խմբերգեր

(«Նոր <<Նոր տարի>>», «Կաքավիկների երգը», «Կոկիկ-մոկիկ», Նոր տարվայ եւս ուրիշ 2 երգեր, «Հիմն երաժշտական դպրոցին», «Զօն դպրոցին», «ՀԲԸՄ հիմնը», «Ամպի լացը»)

Տասնեակ մը հաշուող այս խմբերգերը, որոնք իրենց բնոյթով ու նիւթով չեն մտներ վերոյիշեալ խմբաւորումներուն մէջ, մաս կը կազմեն Արմենուիի Կարապետեանի բազմահարուստ մանկապատանեկան խմբերգային ստեղծագործութիւններուն:

ЗАКАР КЕШЕШЯН

АРМЕНИИ КАРАПЕТЯН- НОВАТОР В АРМЯНСКОЙ ДЕТСКО-ЮНОШЕСКОЙ ХОРОВОЙ МУЗЫКЕ

РЕЗЮМЕ

В статье автор представляет и анализирует творческий путь композитора Арменуи Карапетян в детско-юношеской хоровой музыке. В течение пройденных тридцати лет Арменуи Карапетян создала более, чем сорок детско-юношеских песен, большинство которых, будучи посвященными шушинскому хору "Варанда", исполнялись в Арцахе. Автор статьи хоровые песни разделил на пять разновидностей: 1. веселые, шуточные песни 2. медленные, лирические 3. патриотические 4. хоровые сюиты 5. духовные песни Анализом некоторых наиболее важных хоровых песен автор статьи подчеркнул все те новшества, которые она внесла в детско-юношескую хоровую музыкальную область. Арменуи Карапетян - современный армянский композитор, который живет в Ереване.

Ключевые слова: *детско-юношеская хоровая музыка, шуточные песни духовные песни, патриотические песни, лирические песни, хоровые сюиты, Шуши, Варанда.*

ZAKAR KESHISHIAN

**ARMENUHI KARAPETYAN, THE INNOVATOR IN ARMENIAN CHILDREN'S AND YOUTH
CHORAL MUSIC**

SUMMARY

The article presents and analyzes the creative contribution of composer Armenuhi Karapetyan in Armenian children's and youth choral music.

Over the past thirty years, Armenuhi Karapetia has created more than forty children's and youth songs for choir. Most of her songs are dedicated to the Varanda Choir of Shushi and were performed in Artsakh during the past 25 years. The author of the article divided choruses into five different types: humorous and vital songs, calm and lyrical songs, patriotic songs, spiritual songs and choral medleys.

By analyzing some of the most important choruses of each type, the author of the article emphasized all the innovations that Armenuhi Karapetian brought to the field of Armenian children's and youth choral music.

Armenuhi Karapeya is a contemporary Armenian composer who lives in Yerevan.

Key words: *Children's choruses, humorous choruses, spiritual choruses, patriotic choruses, lyrical choruses, choral medleys, Shushi, Varanda.*